

Anu Lahtinen

Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat

Väitöshaastattelussa Maija Töyry

Toukokuun 28. päivänä esitettiin Helsingin yliopistossa tarkastettavaksi Maija Töyryn väitöskirja *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat. Neuvotteluja lukijasopimuksesta*. Tutkimuksen kohteena on naistenlehti ja sen sarjallisen ilmestymisen ehdot ja mahdollisuudet. Aineiston muodostavat viisi varhaista suomalaista naistenlehteä: *Om konsten att rätt behaga* (1782), *Aura*, *Veckoskrift för Skönlitteratur* (1856), *Från nära och fjerran*, *Litteraturblad för Finlands Qvinnor* (1860-61), *Koti ja Yhteiskunta* (1889-1911) ja *Kotilieden* ensimmäinen vuosikerta (1923). Tutkimus kartoittaa feministiseen mediatutkimukseen tukeutuen suomalaisten naistenlehtien historiaa.

Kertoisitko muutamalla lauseella, kuka olet ja miten päädyit tähän tutkimusaiheeseen?

Olin *Annan* toimittaja 1990-luvulla ja sitä ennen feministisessä *Akkaväki*-lehdessä. Ennen opettajaksi siirtymistä tein pitkään freenlancertöitä, niitäkin aika paljon naistenlehdille.

Naistenlehtien toimittajana pohdin pitkään, miten voisin tutkia niiden monimuotoisuutta ja yksittäisten lehtien sisällön ristiriitaisuuksia. Tutkimus lähti kunnolla käyntiin vasta siirryttyäni aikakauslehtijournalismin opettajaksi. Yhdistin siinä mielestäni metodisesti tärkeän ajatuksen aikakauslehtien tarkastelemisesta nimenomaan omanlaisinaan tiedostusvälineinä ja aikakauslehdistä parhaiten tuntemani kentän eli naistenlehdet.

Tutkimuksessasi käytät sukupuolijärjestelmän ja sukupuolisopimuksen käsitteitä. Voisitko lyhyesti avata käsitteilyä lukijoille?

Sukupuolijärjestelmän käsite kuvaa sitä asioiden tilaa, joka asettaa miehet ja naiset erilaisiin asemiin yhteiskunnan eri osa-alueilla, julkisessa elämässä, yksityisessä piirissä ja myös ruumiina. Esimerkiksi sukupuolijärjestelmän analyysin kautta voi tarkastella sitä, miksi paperikoneen käyttäjille maksetaan parempaa palkkaa kuin sairaanhoitajille, miksi hoivavastuu on naisilla tai vaikka sitä, miksi miehet eivät käytä hametta.

Sopimus viittaa jonkin hetken neuvottelutilanteeseen - jos vielä 1950 luvulla mies ei voinut työntää Helsingin kaduilla lastenvaunuja, niin nyt kyllä voi. Sukupuolijärjestelmän käsitettä on kehitellyt moni tutkija, itse käytin lähteenä Carole Patemanin teoriaa (esim. teoksessa *Sexual Contract*). Esimerkkejä sukupuolisopimuksesta löysin Yvonne Hirdmanilta, joka on kuvannut 1900-luvun ruotsalaisen yhteiskunnan sukupuolisopimusten murroksia ja piirteitä. Hän puhuu esimerkiksi kotiäitisopimuksesta ja tasa-arvosopimuksesta.

Syntyikö eri aikakausien, aineistojen ja tutkimusnäkökulmien yhdistämisestä erityisiä haasteita?

Ehdottomasti syntyi. Koska tutkimuskohteenani oli nimenomaan erään aikakauslehtien lajityypin, naistenlehden, kehitys, en kuitenkaan voinut olla ottamatta tutkimuksen kohteeksi pitkää kaarta. Pysin yhdistämään näkökulmat konseptin käsitteen alle, ajatus aikakauslehtikonseptista toimi sateenvarjokäsitteenä eri tulokulmille (mediahistoria, tekstianalyysi, naistutkimus). Aikalaiskontekstin analyysi tässä tietenkin kärsi, kun lehtiä oli tutkittavana 1700-luvulta 1900-luvulle.

Monille lienee yllätys, että Suomessa ilmestyi naistenlehti jo vuonna 1782. Miten lehti määrittyi naistenlehddeksi, ja millainen tämä Om konsten att rätt behaga oikein oli?

Naistenlehti on naisille suunnattu lehti, jossa käsitellään naisten aiheiksi katsottuja teemoja. Tämän määritelmän puitteisiin mahtuu myös *Om konsten att rätt behaga*, joka nykylukijan mielestä on varsin vaatimaton julkaisu. Yksi lehti oli laajuudeltaan noin 6 500 merkkiä - siis noin aukeaman verran *Annaa* tai *Me Naisia*.

Että ensimmäinen aikakauslehti oli naistenlehti, se kertoo naisten ja miesten julkisuutta erottelevan idean olleen varsin selvä. Lähimmät edeltäjät olivat ilmestyneet Tukholmassa, mistä mallikin todennäköisesti kopioitiin. Suomalainen yritys jäi lyhyeksi, se ilmestyi neljä ja puoli kuukautta. Puolessa välissä ilmestymistä tekijä huomaa, että konseptissa on ilmeisesti vikaa kun lukijat eivät lehdestä innostu. Lehti tekee korjausliikkeen fiktion lisäämisen suuntaan, samalla moraalinen paatos vähenee, mutta tämäkään ei auta.

Väitöskirjasi mukaan naistenlehden konseptille on keskeistä lupaus, että lehti tarjoaa ratkaisuja lukijoille olennaisiin ristiriitoihin. Millaiset ristiriidat olivat keskiössä eri ajankohtina?

Naisten elämään on kuulunut ja kuuluu edelleen ristiriitaisten vaatimusten kanssa eläminen. Pitää esimerkiksi hoitaa lapset (olla läsnä kotona) ja hoitaa työt (sitoutua työelämän vaatimuksiin). Pohjimmiltaan kaikkien ihmisten pitää selvitä ristiriidasta, joita syntyy omien tarpeiden tyydyttämisen ja yhteisön vaatimusten välille, mutta naisilla on sukupuoleen liittyviä erityisiä ristiriitoja.

Naistenlehti käsittelee naisten elämän ristiriitoja, niistä neuvotellaan mutta ne jätetään myös lopulta auki (kun eivät ne oikeastikaan ratkea). Silti naistenlehden konseptiin kuuluu aina jokin ristiriitojen ylitys ja ratkaisun tarjoaminen, jotta lukijasopimus syntyy.

Esimerkiksi *Koti ja Yhteiskunta* -lehti, joka nimeään myöten seurasi naisen elämää toisaalta kotona, toisaalta yhteiskunnassa, yhdisti näiden välisen kuilun tarjoamalla naisille suunnilleen joka numerossaan ideoita kotiteollisuuteen. Ansiotyö kotona oli lehden ratkaisu. Kotiliesi ja muut kuluttajalehdet tarjoavat ratkaisuksi hyvin usein kuluttamista. 1920-luvun nainen selvisi työelämän ja perheen ristiriitaisista vaatimuksista koneellistamalla keittiön.

Tutkimuksesi liikkuu hyvin pitkällä aikavälillä. Millaisia muutoslinjoja - tai jatkuvuutta - lehdistä löytää?

Ajankohdasta riippumatta suurta levikkiä tavoittelevat naistenlehdet pyrkivät vahvistamaan vallitsevaa sukupuolisopimusta. Emansipatoriset naistenlehdet pyrkivät neuvottelemaan sukupuolisopimusta ainakin joiltakin osin uusiksi, mutta tämä linja luo harvoin kestäviä lukijasuhteita.

Suomalaisissa naistenlehdissä oli ensimmäisestä alkaen ilmoituksia. Samoin tekstityypit ovat melko vakiintuneita. On poliittisia tekstejä, joissa esitetään vaatimuksia lehden ulkopuolisille tahoille, diskursiivisia tekstejä joissa ikään kuin neuvotellaan aiheista ja asioista sekä ohjeita, joissa sanotaan, miten pitää tehdä. Ohjeet olettavat lukijan ja lehden arvomaailman samaksi. Fiktiossa voidaan käsitellä näkökulmia, jotka ovat liian vaikeita artikkeleihin.

Toteat tutkimuksessasi, että suomalaiset naistenlehdet mukailevat ulkomaisia esikuvia. Löytyykö jotain kulttuurisia erityispiirteitä?

Köyhässä Suomessa eivät kuluttajalehdet menestyneet vielä 1800-luvulla, näitä oli Keski-Euroopassa (myös Ruotsissa) ja Yhdysvalloissa, jo 1700-luvullakin. Kuluttajalehti yhdistää journalistisen aineiston ja saman aihepiirin ilmoitukset yhteen pakettiin. Ensimmäisiä olivat muotilehdet 1700-luvulla, kun kangas

oli ensimmäinen naisten laajamittaisesti kaupoista ostama tuote. Meillä ensimmäinen menestyjä tällä saralla oli *Kotiliesi*, ulkomaisten esikuvien mukaan rakennettu sekin.

Meillä oli kuitenkin, jälleen ulkomaisten esikuvien mukaan, vahva naisten järjestölehtien buumi 1800-luvun lopulla. Kun naistenlehti-instituutio lähti Suomessa kunnolla käyntiin järjestölehtien kautta, siitä tuli lukijoille jonkinlainen malli naistenlehdestä. Tämä lienee vaikuttanut suomalaisiin naistenlehtiin.

Väitöskirjassasi toteat, että naistenlehtiä on tutkittava kokonaisuuksina, koska tämä osoittaa, lehden suhteen sukupuolisopimukseen. Voisitko hiukan täsmentää tätä?

Lehdet sijoittavat erilaisia arvoja ja normeja eri tekstityyppisiin. Jos naistenlehdistä tutkii vain artikkeleita, saa erilaisen käsityksen lehden suhteesta sukupuolisopimukseen kuin jos tutkimuksen kohteena ovat myös/vain lehden naiselle tarjoamat muoti-, kauneus, ruoka- ja sisustusohjeet. Edellisissä naiseudesta neuvotellaan, jälkimmäisessä ohjeet tarjotaan imperatiivissa (nypi kulmakarvat, tänä vuonna sisustamme turkoosilla). Siten artikkelipuolella naisen voidaan sallia olevan laiska ja lihava, ohjeosastolla tämä ei käy laatuun: naisen pitää olla ahkera ja laiha, vaikka leipookin kermakakkuja...

Tutkimuksesi mukaan naistenlehti on myös areena, jossa sukupuolisopimuksen ehdoista keskustellaan ja jossa niitä voidaan pyrkiä myös muuttamaan. Millaisia esimerkkejä tutkimasi aineisto tästä tarjoaa?

Emansipatorinen *Koti ja Yhteiskunta* esitti vaatimuksia naisten pääsystä työmarkkinoille. Naisen roolia kotona se ei kyseenalaistanut. *Kotilieden* nainen kävi 1920-luvulla ehkä töissä - siitä sai lehdestä tietoa fiktion kautta ja rivien välistä, ei artikkelien aiheena. Tässä valittiin neuvotteluihin osallistumattomuuden linja.

Kaikkialla naistenlehdet ovat olleet suopeita näkemyksissään naisten koulutuksesta. Suomalaiset ensimmäiset kolme naistenlehteä olivat miesten tekemiä, eivätkä ne vaatineet naisille koulutusväylien avaamista; ne kieltäytyivät tästä vaatimuksesta omilla sivuillaan, mikä on yksi strategia neuvotteluissa sekin.

Koulutus on tulevaisuuteen sijoittuva naisten elämän parantamisen väylä, joka ei vaadi naislukijoilta toimenpiteitä nyt heti omassa elämässä, esimerkiksi parisuhteessa. Siksi se on ollut "helppo" neuvottelualue. Parisuhteen neuvotteluissa naistenlehdet ovat vaitoja, sen ehtoja ei riitauteta, heteroseksuaalisen romanttisen rakkauden ideaalin lippua pidetään korkealla. Kuitenkin kaikkien

aineistoni lehtien fiktioteksteissä käsiteltiin parisuhteen ongelmia - ne ovat varmaankin olleet liian tulenarkoja artikkeleiden aiheiksi.

Väitöskirjatutkimuksesi päättyy vuoteen 1923, jolloin kuluttajuuden tematiikka on noussut lehtiin kansalaisuuden rinnalle. Miten nykyiset naistenlehdet mielestäsi sijoittuvat tälle jatkumolle?

No, onhan meillä kuluttajalehtien rinnalla naisten järjestölehtiä (kuten *Emäntälehti*) ja naisten mielipidelehtiä (kuten *Tulva*). Nämä tarvitsevat muun rahoitusjärjestelyn kuin tilaajamaksut (järjestön tuki/jäsenmaksun osa, mielipidelehtituki, vapaaehtoistyö). Kuluttajalehdet (*Anna, Me Naiset, Eeva, Gloria, Trendi, Cosmpolitan, Kodin Kuvalehti* jne.) ovat lehtiä, jotka lukijat mieltävät naistenlehdiksi. Ne ovat taloudellisesti mahdollisia itsenäisinä julkaisuina.

Väitös on paketissa, miten tästä eteenpäin - lentävätkö naistenlehdet narikkaan vai jatkuuko tutkimus?

Perimmäinen kiinnostukseni on sekä toimittajana että tutkijana naistenlehtien tuotannossa, ei vain siinä painotuotteessa joka kirjapainosta pulpahtaa. Eli tutkimuskohteenani saattaa tulevaisuudessa olla naistenlehtien journalistinen työ.

Väitöskirja on julkaistu Viestinnän laitoksen sarjassa, Viestinnän julkaisuja 10.

<http://www.valt.helsinki.fi/comm/fi/julkaisut/julkaisu10.htm>